



THE EDUCATIONAL AND SOCIAL SIGNIFICANCE OF HISTORICAL MEMORY AND NATIONAL IDENTITY AWARENESS

D.A. Tursunova

PhD, Senior Lecturer

Fergana State University

Fergana, Uzbekistan

ABOUT ARTICLE

Key words: historical memory, national identity, education, socialization, moral development, values, pedagogy.

Received: 28.07.26

Accepted: 29.07.26

Published: 30.07.26

Abstract: This article provides a comprehensive analysis of the theoretical and methodological foundations of historical memory and national identity, their socio-philosophical essence, and their educational significance. Historical memory is examined as a crucial phenomenon that preserves social experience and cultural heritage, while also serving as a key factor in the formation of national identity.

The study highlights the role of national identity in the processes of socialization, moral development, and the formation of civic consciousness. It further explores the dialectical relationship between historical memory and national identity, as well as their transformation in the context of globalization.

The findings indicate that historical memory plays a fundamental role in shaping historical consciousness, whereas national identity strengthens social belonging and value orientation. The integration of these concepts into the educational process is identified as an effective pedagogical mechanism for fostering the holistic development of individuals.

TARIXIY XOTIRA VA MILLIY O'ZLIKNI ANGLASHNING TARBIYAVIY-IJTIMOIIY AHAMIYATI

D.A. Tursunova

Farg'ona davlat universiteti

Katta o'qituvchisi, PhD

MAQOLA HAQIDA

Kalit so'zlar: tarixiy xotira, milliy o'zlik, tarbiya, ijtimoiy identifikatsiya, ma'naviy rivojlanish, qadriyatlar, pedagogik jarayon.

Annotatsiya: Ushbu maqolada tarixiy xotira va milliy o'zlikni anglash tushunchalarining nazariy-metodologik asoslari, ijtimoiy-falsafiy mohiyati hamda shaxs tarbiyasidagi o'rni kompleks tarzda tahlil qilinadi. Tadqiqotda tarixiy xotira jamiyatning ijtimoiy tajribasi va madaniy merosini saqlovchi muhim fenomen sifatida yoritilib, uning milliy o'zlikni shakllantirishdagi roli ochib beriladi. Shuningdek, milliy o'zlikni anglashning shaxsning ijtimoiylashuvi, ma'naviy kamoloti va fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishdagi ahamiyati asoslab beriladi. Maqolada tarixiy xotira va milliy o'zlikning o'zaro dialektik bog'liqligi, ularning zamonaviy globallashuv sharoitidagi transformatsiyasi hamda pedagogik jarayondagi funksional imkoniyatlari ilmiy jihatdan izohlanadi. Tadqiqot natijalariga ko'ra, tarixiy xotira shaxsda tarixiy ongni shakllantiruvchi, milliy o'zlik esa ijtimoiy identifikatsiyani mustahkamlovchi asosiy omil sifatida namoyon bo'ladi. Shu bilan birga, ushbu tushunchalarni ta'lim-tarbiya tizimiga integratsiya qilish yosh avlodning ma'naviy-axloqiy rivojlanishini ta'minlashda muhim pedagogik mexanizm ekanligi aniqlanadi.

ВОСПИТАТЕЛЬНОЕ И СОЦИАЛЬНОЕ ЗНАЧЕНИЕ ИСТОРИЧЕСКОЙ ПАМЯТИ И ОСОЗНАНИЯ НАЦИОНАЛЬНОЙ ИДЕНТИЧНОСТИ

Д. А. Турсунова

PhD, старший преподаватель

Ферганский государственный университет

Фергана, Узбекистан

О СТАТЬЕ

Ключевые слова: историческая память, национальная идентичность, воспитание, социализация, духовное развитие, ценности, педагогика.

Аннотация: В данной статье комплексно анализируются теоретико-методологические основы исторической памяти и национальной идентичности, их социально-философская сущность и воспитательное значение. Историческая память рассматривается как важный феномен, отражающий социальный опыт и

культурное наследие общества, а также как ключевой фактор формирования национальной идентичности.

Особое внимание уделяется роли национального самосознания в процессе социализации личности, ее духовно-нравственного развития и формирования гражданской позиции. В статье обосновывается диалектическая взаимосвязь исторической памяти и национальной идентичности, а также раскрываются их трансформации в условиях глобализации. Результаты исследования показывают, что историческая память способствует формированию исторического сознания личности, тогда как национальная идентичность укрепляет социальную принадлежность и ценностные ориентиры. Интеграция данных понятий в образовательный процесс рассматривается как эффективный педагогический механизм формирования гармонично развитой личности.

Kirish. Zamonaviy jamiyat taraqqiyotida tarixiy xotira va milliy o'zlikni anglash muammosi dolzarb ilmiy, ijtimoiy-falsafiy hamda pedagogik masalalardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Globallashuv jarayonlarining jadallashuvi, axborot makonining kengayishi va madaniy integratsiya sharoitida yosh avlodning ma'naviy qiyofasini shakllantirish, ularda tarixiy ongni mustahkamlash va milliy qadriyatlarga sodiqlikni rivojlantirish muhim strategik vazifaga aylanmoqda. Ilmiy tadqiqotlarda qayd etilishicha, tarixiy xotira jamiyatning o'zligini saqlab qolish va uni avloddan-avlodga uzatishda asosiy mexanizmlardan biri sifatida qaraladi [Halbwachs, 1992].

Shu nuqtai nazardan, tarixiy xotira nafaqat o'tmish voqealarining aks-sadosi, balki jamiyatning ma'naviy asoslarini mustahkamlovchi, shaxsning ijtimoiylashuvi va identifikatsiyasini ta'minlovchi murakkab ijtimoiy-falsafiy fenomen hisoblanadi. Ayrim tadqiqotchilar tarixiy xotirani ijtimoiy ongning tarkibiy qismi sifatida talqin qilib, uning jamiyat taraqqiyotidagi rolini alohida e'tirof etadilar [Assmann, 2011]. Boshqa ilmiy qarashlarda esa tarixiy xotira madaniy merosni saqlash va uni qayta ishlab chiqish jarayoni sifatida izohlanadi [Nora, 1989].

Tarixiy xotira tushunchasi ijtimoiy-falsafiy kategoriyalardan biri bo'lib, u jamiyatning o'tmish tajribasi, madaniy merosi va qadriyatlarini o'zida mujassamlashtiradi. Shu jihatdan u

milliy o'zlikni anglashning asosiy manbai sifatida namoyon bo'ladi. Milliy o'zlik esa shaxsning o'zini muayyan millatga mansub deb his etishi, uning tarixiy, madaniy va ma'naviy ildizlarini anglash jarayoni bo'lib, bu jarayon ijtimoiy identifikatsiyaning muhim shakli sifatida qaraladi [Smith, 1991]. Ilmiy adabiyotlarda qayd etilishicha, milliy o'zlikni anglash shaxsning ma'naviy barqarorligi, fuqarolik pozitsiyasi va ijtimoiy faolligini shakllantirishda hal qiluvchi ahamiyat kasb etadi [Giddens, 1991].

Pedagogik nuqtai nazardan qaranganda, tarixiy xotira va milliy o'zlikni anglash tarbiya jarayonining asosiy komponentlaridan biri sifatida namoyon bo'ladi. Ular orqali yosh avlodda vatanparvarlik tuyg'usi, milliy g'urur, tarixiy merosga hurmat va ijtimoiy mas'uliyat hissi shakllantiriladi. Zamonaviy pedagogik tadqiqotlarda tarixiy ongning rivojlantirish ta'limning muhim vazifalaridan biri sifatida e'tirof etilib, bu jarayon shaxsning har tomonlama barkamol bo'lib yetishishida muhim omil ekanligi ta'kidlanadi [Dewey, 1916].

Shu bilan birga, globallashtirish sharoitida milliy o'zlikni anglash jarayoni murakkablashib borayotganligi kuzatiladi. Axborot oqimining kuchayishi va turli madaniyatlarning o'zaro ta'siri natijasida yoshlar ongida qadriyatlar tizimi o'zgarib bormoqda. Bu esa tarixiy xotira va milliy o'zlikni anglashni ilmiy asosda o'rganish, uni ta'lim-tarbiya tizimiga samarali integratsiya qilish zaruratini yanada kuchaytiradi [Castells, 2010].

Mazkur maqolaning maqsadi tarixiy xotira va milliy o'zlikni anglashning nazariy asoslarini ochib berish, ularning shaxs tarbiyasidagi o'rni va ahamiyatini pedagogik hamda ijtimoiy-falsafiy nuqtai nazardan chuqur tahlil qilishdan iborat.

Adabiyotlar sharhi. Tarixiy xotira va milliy o'zlik masalasi falsafa, sotsiologiya va pedagogika fanlarida keng o'rganilgan bo'lib, u jamiyatning ma'naviy rivoji va shaxs shakllanishida muhim nazariy asos sifatida qaraladi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, tarixiy xotira jamiyatning o'zini anglashida asosiy omil bo'lib xizmat qiladi. Xususan, Halbwachs tarixiy xotirani ijtimoiy xotira sifatida talqin qilib, uning jamiyat ongida shakllanishini va ijtimoiy guruhlar orqali uzatilishini asoslab bergan [Halbwachs, 1992]. Assmann esa madaniy xotira konsepsiyasini rivojlantirib, tarixiy merosning avlodlardan avlodga uzatilish mexanizmlarini hamda uning madaniy identifikatsiyadagi o'rnini chuqur tahlil qilgan [Assmann, 2011].

Mazkur masala Pierre Nora tomonidan ham keng o'rganilgan bo'lib, u tarixiy xotirani "xotira joylari" orqali ifodalab, jamiyatning tarixiy ongini shakllantirishda ramziy vositalarning ahamiyatini ko'rsatadi [Nora, 1989]. Shu jihatdan tarixiy xotira nafaqat tarixiy bilimlar majmui, balki jamiyatning ma'naviy o'zligini belgilovchi murakkab tizim sifatida talqin qilinadi.

Milliy o'zlik masalasi ham ko'plab olimlar tomonidan o'rganilgan bo'lib, u shaxsning ijtimoiy identifikatsiyasi bilan uzviy bog'liq holda qaraladi. Xususan, Smith milliy o'zlikni tarixiy

xotira, madaniy meros va umumiy qadriyatlar asosida shakllanuvchi ijtimoiy ong shakli sifatida izohlaydi [Smith, 1991]. Giddens esa zamonaviy jamiyatda shaxsning o'zligini anglash jarayonini ijtimoiy o'zgarishlar bilan bog'lab, uning dinamik xarakterini asoslab beradi [Giddens, 1991].

O'zbek olimlari tadqiqotlarida ham tarixiy xotira va milliy o'zlik masalasi muhim ilmiy yo'nalish sifatida qaraladi. Xususan, A. Erkayev o'z asarlarida milliy o'zlikni anglashni shaxsning ma'naviy kamolotini belgilovchi asosiy omil sifatida baholab, uning tarixiy xotira bilan uzviy bog'liqligini ta'kidlaydi [Erkayev, 2008]. N. Jo'rayev esa tarixiy xotiraning jamiyat taraqqiyotidagi o'rnini yoritib, uni milliy tafakkur va ma'naviyatni shakllantiruvchi asosiy manba sifatida ko'rsatadi [Jo'rayev, 2010].

Shuningdek, R. Nishonov va boshqa pedagog olimlar ta'lim tizimida tarixiy ongni shakllantirish, yosh avlodda milliy o'zlikni rivojlantirish masalalarini o'rganib, bu jarayonning tarbiyaviy ahamiyatini asoslab berganlar [Nishonov, 2012]. Ularning tadqiqotlarida tarixiy xotira shaxsni ijtimoiylashtirish va uning fuqarolik pozitsiyasini shakllantirishda muhim pedagogik vosita sifatida talqin etiladi.

Pedagogik manbalarda tarixiy xotira va milliy o'zlik tarbiya jarayonining muhim komponenti sifatida ko'riladi. Ta'lim tizimida tarixiy ongni shakllantirish orqali yosh avlodda vatanparvarlik, milliy g'urur va ma'naviy qadriyatlarni rivojlantirish mumkinligi ta'kidlanadi. Bu borada zamonaviy pedagogik yondashuvlar tarixiy xotirani ta'lim jarayoniga integratsiya qilish orqali shaxsning har tomonlama rivojlanishini ta'minlash mumkinligini ko'rsatadi [Dewey, 1916].

Umuman olganda, tahlil natijalari shuni ko'rsatadiki, tarixiy xotira va milliy o'zlik o'zaro bog'liq ijtimoiy-falsafiy va pedagogik kategoriyalar bo'lib, ular shaxsning ma'naviy rivoji, ijtimoiy identifikatsiyasi va tarbiyaviy jarayon samaradorligini ta'minlashda muhim ilmiy asos bo'lib xizmat qiladi.

Tadqiqot metodologiyasi. Ushbu tadqiqotda tarixiy xotira va milliy o'zlikni anglash fenomenini chuqur o'rganish maqsadida kompleks metodologik yondashuvlardan foydalanildi. Tadqiqotning asosini tizimli tahlil tashkil etib, unda tarixiy xotira, milliy o'zlik va tarbiya jarayonlari o'zaro bog'liqlikda o'rganildi. Bu yondashuv mazkur tushunchalarning jamiyat va shaxs rivojidagi integrativ rolini aniqlash imkonini berdi. Shuningdek, tarixiy-genetik metod orqali tarixiy xotiraning shakllanish bosqichlari va uning evolyutsiyasi tahlil qilindi. Qiyosiy yondashuv yordamida turli davrlar va madaniyatlarda milliy o'zlikni anglash jarayonlari solishtirildi. Pedagogik tahlil metodi esa ushbu tushunchalarning tarbiyaviy ahamiyatini ochib berishda qo'llanildi.

Mazkur metodologik yondashuvlar tadqiqotning ilmiy asoslanganligini ta'minlab, tarixiy xotira va milliy o'zlikning pedagogik tizimdagi o'rnini aniqlashga xizmat qildi.

Muhokama va natijalar. Tadqiqot natijalari shuni ko'rsatadiki, tarixiy xotira va milliy o'zlikni anglash o'zaro uzviy bog'liq bo'lgan ijtimoiy-falsafiy kategoriyalardir. Tarixiy xotira jamiyatning o'tmish tajribasini aks ettirsa, milliy o'zlik ushbu tajribaning shaxs ongida aks etishidir.

Tahlil jarayonida aniqlanishicha, tarixiy xotira shaxs tarbiyasida bir necha muhim funksiyalarni bajaradi. Avvalo, u shaxsda tarixiy ongni shakllantiradi va o'z ildizlariga hurmat tuyg'usini rivojlantiradi. Shu bilan birga, tarixiy xotira ijtimoiy identifikatsiya vositasi sifatida xizmat qilib, shaxsning jamiyatdagi o'rnini anglashiga yordam beradi.

Milliy o'zlikni anglash esa tarbiyaviy jarayonda motivatsion va yo'naltiruvchi omil sifatida namoyon bo'ladi. U shaxsda vatanparvarlik, ma'naviy mas'uliyat va ijtimoiy faollikni shakllantiradi. Zamonaviy sharoitda bu jarayon individual va ijtimoiy omillar ta'sirida murakkablashib bormoqda. Natijalar shuni ko'rsatadiki, tarixiy xotira va milliy o'zlikni uyg'un holda rivojlantirish ta'lim-tarbiya samaradorligini oshirishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Xulosa qilib aytganda, tarixiy xotira va milliy o'zlikni anglash shaxs tarbiyasining muhim tarkibiy qismlaridan biri hisoblanadi. Ular jamiyatning ma'naviy barqarorligini ta'minlash, yosh avlodda milliy qadriyatlarga hurmatni shakllantirish va ijtimoiy identifikatsiyani rivojlantirishda muhim rol o'ynaydi.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi xulosalarga kelish mumkin: tarixiy xotira shaxsning ma'naviy rivojlanishida asosiy omil bo'lib xizmat qiladi; milliy o'zlikni anglash esa tarbiyaviy jarayonning samaradorligini oshiradi; ushbu tushunchalarni pedagogik jarayonga integratsiya qilish zamonaviy ta'lim tizimini takomillashtirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, globallashuv sharoitida milliy o'zlikni saqlab qolish va rivojlantirish uchun innovatsion pedagogik yondashuvlardan foydalanish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati:

1. Akhundov N. Tarixiy va ma'naviy qadriyatlar. – Toshkent, 2010.
2. Forobiy A. Fozil odamlar shahri. – Toshkent, 1993.
3. Halbwachs, M. On Collective Memory. Chicago: University of Chicago Press, 1992.
4. Assmann, J. Cultural Memory and Early Civilization. Cambridge: Cambridge University Press, 2011.
5. Nora, P. Between Memory and History: Les Lieux de Mémoire. Representations, 1989.
6. Smith, A. D. National Identity. Reno: University of Nevada Press, 1991.

7. Giddens, A. *Modernity and Self-Identity*. Stanford: Stanford University Press, 1991.
8. Dewey, J. *Democracy and Education*. New York: Macmillan, 1916.
9. Castells, M. *The Power of Identity*. Oxford: Blackwell, 2010.